

Ýüz ýediniňi ýylynda sowet rewolýusiýasynyň gürrüñini etmek...

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Ýüz ýediniňi ýylynda sowet rewolýusiýasynyň gürrüñini etmek...

ÝÜZ ÝEDINJI ÝYLYNDA SOWET REWOLÝUSIÝASYNYŇ GÜRRÜÑINI ETMEK...

Şweýsariýada ýaşlar bilen geçirilen duşuşykdan rewolýusiýany görmerin gaýgysy bilen gaýdan Lenin bolýan öýüne gelende Russiýada rewolýusion gozgalaň turandygyny, patışanyň agdarylandygyny we wagtlaýyn hökümetiň gurlandygyny eşiden badyna ähli gaýgy-aladasyny ýatdan çykaryp Russiýa gitmegiň ýollaryny gözlemäge başlapdyr.

Nemes hökümeti bilen gatnaşyk ýola goýlup, şweýsar hökümeti Leniniň Germaniyanyň üstünden Russiýa geçmegine rugsat bermek bilen iň bolmanda Russiýany gowşadyp, uruşdan çekiler ýaly etmegi meýilleşdirýärdi.

1917-nji ýylyň aprelinde Petrograda gaýdyp gelen Lenin

«Finlandiýa» otly duralgasynдаjoşgunlygarşylanýar. Lenin şonda halk köpcüligini bütindünýä sosialistik rewolýusiyasyny amala aşyrmaga çağyrýar. Kän wagt geçmäňkä nemes imperializmi uruşyň weýrançylygynyň we halkyň açlygynyň, garyplygynyň rewolýusiyá bilen birleşjegini bilip, basyp alan ýerlerini-de taşlap uruşy soñlamaga synanyşanam bolsa, edil şu jygbajygly taryhy pursatda ABŞ Soýuzdaş döwletleriň tarapynda urşa girýär we mundan beleň alan Angliýa Germaniýa bilen ýaraşyk baglaşmakdan yüz öwrüpdir, uruş ýene dowam edipdir.

Russiýada Fewral rewolýusiyasy bilen häkimiýet başyna gelen Kerenskiniň wagtlaýyn hökümeti Soýuzdaş döwletleriň uruş syýasatyndy goldapdyr. Muny gören we parahatçylygyň bolmagyny isleýän halk köpcüligi ondan daşlaşyp başlapdyr.

Fotosurat: K.Bulla, Courtesy of the Central State Archive of Kino-Photo-Phono Documents, St.Petersburg

• «Ähli häkimiýet sowetlere!»

1917-nji ýylyň bahar aýlarydy. Bolşewikleriň sowetlerde heniz aglabasy üstün çykyp bilmédigem bolsa, barha güýçlenýändigi görnüp durdy.

Işçiler guramaçylykly birleşme işlerine üsn berýärdiler. Orta synplar proleyariata ýa-da buržuaziá goşulma stadiýasyndady. «Fewral rewolýusiýast sosialistik rewolýusoýa öwrülemikä?» Sorag şudy...

Rewolýusion synp gatlaklarynyň rewolýusion göreşe gatnaşma formasy anyklaşmagy orta atýardy.

Bolşewikler haýsydyr bir düşünje bulاشyklygyna mümkünçilik bermezlik üçin Sosial-demokratik partiýasynyň adyny üýtgedip Kommunistik partiýa etdiler.

Wagtlaýyn hökümet ABŞ-dan alan maliye kömegi bilen Galiciýada gazanan çäkli üstünligine esaslanyp halkyň goldawyny almaga synanyşandygyna garamazdan, Kornilowyň serkerdeligindäki rus goşuny nemesleriň garşılyklaýyn hüjümine uçrap, derbi-dagyn edilipdi.

Hökümet ýeñlişiň Kommunistik partiýanyň uruşa garşı ýöredýän syýasatynyň netijesi edip görkezse-de, müňlerçe esgeriň fronty taşlap Kommunistik partiýanyň we proletariatyň hataryna goşulmagy dowam edýärdi.

Gysgaça aýdanda, ruslar sözüň doly manysynda ýeñliše sezewar bolupdy, esgerler bilen ofiserleriň arasynda düşünişmezlikler ýuze çykypdy.

Munuň deregne Lenin Gyzyl gwardiýaçylar ady bilen milisiýa otrýadlaryny düzýärdi.

Gyzyl gwardiýaçylaryň hataryna ýurduň hemme ýerinde goşulýardylar. Daýhanlar hereketi görlüp-eşdilmedik derejede möwjäpdi. Bütin ýurt «Ähli häkimiyet sowetlere!» diýip gygyrýardy. Kronstadt matroslary, esgerler, işçiler herekete geçmäge howlukýardylar.

Leniniň ýolbaşçylygyndaky Kommunistik partiýa bolsa umumy gozgalaň turuzmagyň şertleriniň ýeterlik bişip yetişmändigini aýdýardy.

1917-nji ýylyň iýul aýynyň başynda Petrogradda urşa garşı uly demonstrasiýa geçirildi. Wagtlaýyn hökümet barha güýjäp barýan hereketi zor bilen basyp ýatyrmaga synanyşdy. Petrograda frontdan goşun bölümleri ugradylyp, suwasty serkerdelerine Kronstadt flotiliýasyny gark etme buýrugy berlipdi.

Şular ýaly üýtgeşmeleriň netijesinde uly rus buržuaziýasy baş

duşmanlarynyň garşysyna urşulyp ýörlen Germaniýa däl-de, esgerlerdigini, işçilerdigini, zähmetkeşlerdigini, ýagny öz ýurduňyň halkydygyny bildi.

Ähli kontrrewolýusion güýçler rus halkyna garşy wagtlaýyn hökümet bilen birleşip, Kommunistik partiýany bikanun partiýa diýip yylan etdi. Basyşlar barha artdy. Lenin Finlandiýa gaçmaga mejbur boldy.

Uly rus buržuaziýasy häkimiýeti täzexen ýeke özi eýelän ýalydy.

Muňa garamazdan halk 1917-nji ýylyň iýulynda hereketden daşlaşdyrylyp aldawa salynandygyna, Kommunistik partiýanyň öz partiýalarydygyna we Kommunistik partiýa duşman bolanyň demokrat bolmaga-da mynasyp däldigine akyl ýetiripdi. Patyşany tagtdan agdaran Fewral rewolýusiýasy halkyň hakyky talaplaryny kanagatlandyryp bilmändi. Şonuň üçinem aýry we täze rewolýusiýany amala aşyrmagyň mätäçligi duýulýardy.

Uly buržuaziýa bolsa Sowetleri diňe harby döwlet agdarylyşygyny guramak arkaly dargadyp biljegini pikur edip, harby diktatura režimini gurmagyň taýýarlygyna girişipdi. Kornilow şunuň üçin öñe sürüldi. Jemgyýetçiliği howatyrlandırmak üçin Riga nemesleriň ygtyýaryna berildi, ofiserler frontdan çagyryldy, iňlis bronemaşynlary Petrograda bakan süýşmäge başlady, paýtagt gabaldy, birnäçe gizlin toparlar hökümet agdarylyşygyny goldamaga taýýarlandy. Emma agdarylyşygyň netine alyp biljek guramaçylyk çyglyrından çykylypdy. Halk köpçüligi, işçiler, Gyzyl gwardiýaçylar we beýlekiler Kornilowyň güýçlerine garşy gorandylar we olary birnäçe sagadyň dowamynda derbi-dagyn etdiler.

Hökümet agdarylyşygyna synanyşygyň şowsuzlyga uçramagy uly buržuaziýanyň ähli at-abraýyny ýitirendigini äsgär edýärdi. Olaryň turuzýan dowly halkyň jogapkärçiligini artdyrýardy, halky communistleriň pikirlerine ýakynlaşdyrýardy, ýeriň we uly kärhanalaryň döwlet eýeçiligine geçirilmegini, senagatyň meýilleşdirilmegini, buržuaz häkimiýetiň ýerine sowet häkimiýetiniň gurulmagyny üpjün edýärdi.

Sosial-demokratlardan başlap dürli yzagalaklara çenli hemmelerde kapitalizmden düýpli halas bolmagyň düşünjesi peýda

bolýardy.

Uly buržuaziýa açlygy, transport problemasyny, maliýe krizisini gorjadygyça, garyplyk artdygyça, halk ýeke-täk halas boluş mümkünçiliginiň nämediginiň we nähili gazanmalydygynyň pikirini güýçlendirýärdi.

1917-nji ýylyň güýzünde iş taşlaýyşlar, syýasy artykmaçlyk gazanmaga başlapdy. Sowet Soýuzy we zawod-fabrikleriň komitetleri bolşewikleşýärdi, daýgan gozgalaňlary-da proletariatyň halkyň aglabा bölegini yzyna düşürýändiginiň subutnamasy bolupdy.

Frontlarda şindizem iki million adam bardy we olaryň hemmesiniň söweşmäge ýagdaýy ýokdy.

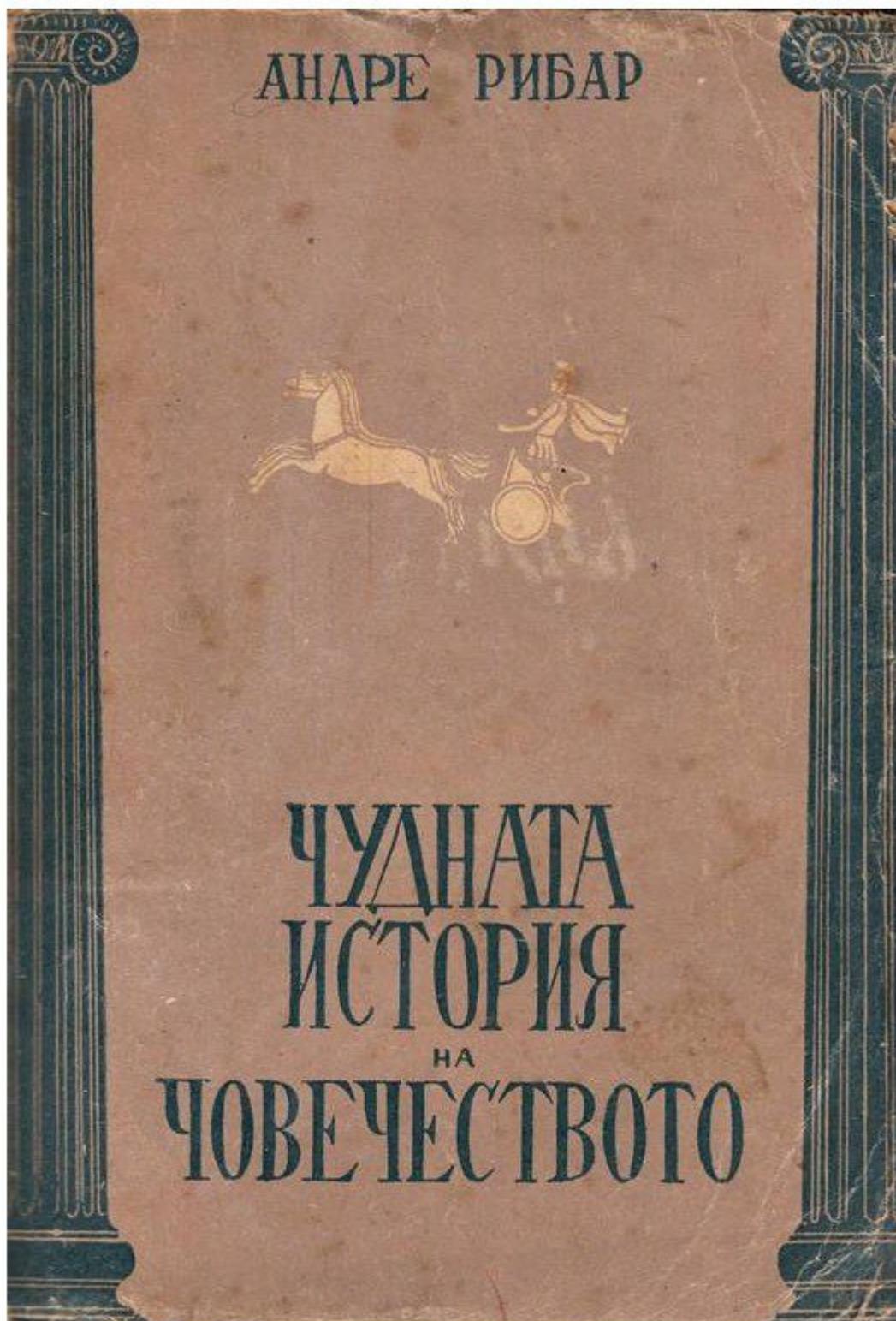
Goşunyň dargamagy şol wagta deňiç eýdip-beýdip özünü gorap gelen režimiň dargandygyny aňladýardı. Wagtlaýyn hökümet patyşanyň agdarylmagynyň üstünden alty aý geçensoň halky köşeşdirjek bolup respublika yylan etmegi makul bilipdi. Emma indi giçdi...

Graždanlyk urşy gutulgysyz ýagdaýa öwrülupdi. Fransiýa, Germaniya, Angliýa, Italiýa... geipiň keltesi Günbatar Dünýäsi birinji jahan urşunyň ýaralaryny ýeterlik möçberde sarapsaramanka Sowet Russiyasyna hüjüm edipdi we gan ýitgisi iki essä çykypdy.

Buržuaziýanyň ahyrky günleriniň başlangyjy diýip boljak çarkandakly ýyl başlapdy... Günbatar ýurtlarynyň bu ýagsaýyndan sowet halky ýerlikli peýdalandy.

Kerenskiniň wagtlaýyn hökümeti Petrograd garnizonyny ýollamak bilen Sowetleri dargatmak üçin hüjüm etmegi buýrupdy.

Bolşewikler muňa Sowet Kongresini ýygnak geçirmäge çağırmak bilen jogap berdiler.

- 1917-nji ýylyň 7-nji noýabry: **Gozgalaň**

Kommunistik partiýa uruş yqlan etmäge taýýardy. Lenin paýtagta gaýdyp gelipdi. Ol hereketlere uly güýç bilen ýolbaşçylyk edýärdi.

7-nji noýabrdaky kongresde häkimiyeti eýelemek üçin Lenin

ýaragly gozgalaňa geçmegini makul bildi. Šol günüň aşamy (şol wagtky rus kalendaryna görä 24-nji oktyabr) bolşewikler belli-başly merkezleri ele saldylar we esgerler bilen matroslaryň az wagt dowam eden gozgalaňyndan soň ministrleri tussag astyna alyp, wagtlaryň hökümet gurdular. Bu hökümet 8-nji noýabrdada Sowet Kongresine gozgalaň boýunça habarnama berdi.

Kommunistleriň ştab-kwartirasy bolan «Smolnyý» köşgünüň töweregine üýsen halk köpcüligi paýtagty çaykandyryp durka, adaty durmuş dowam edip durdy.

Bolşewikler gan dökmezden Petrogrady eýeläpdiler. Kerenskiý gaçypdy.

Lenin özünü gyzgyn garşylan kongresiň alkyşlary ýatyşansoň salyhatlylyk bilen şeýle diýipdi:

– *Indi sosialistik sistemanyň gurluşygyna girişeris.*

Sowet hökümeti ähli halklara kontribusiýasız we basybalyssyz ýaraşygy teklip edýärди we öz ykballaryny özleri kesgitleme hukugyny ykrar edýärди.

Ýer eýeçiliginde hususy eýeçilik ýatyrylyardy we ýeri zähmetkeşler kollektiwiniň ygtyýarlygyna berilýärди.

Önümçilik işçileriň ygtyýarlygyna geçýärди we häkimiýet Halk Komissarlary Geňeşine ynanylýardы.

Lenin Geňeşiň başlygy, Troskiý Daşary işler ministri, Stalin Milletler ministri boldy.

Halk ýeňisiniň habary birnäçe günüň dowamynda bütin ýurda ýaýrady. Hemme ýerde häkimiýet sowet hökümetiniň eline geçdi.

• **Brest-Litowsk soňky söz däl...**

Hawa... 1917-nji ýylyň 17-nji noýabryndaky gozgalaňyň yzyndan gelen hepdäniň içinde ýurduň hemme ýerinde häkimiýet sowetleriň eline geçdi.

Uly buržuaziýa uly pomeşikler we olaryň ýaranlary umumy ýeňliše sezewar bolansoň, ýaragly güýçlerini Ukraina, Kawkaza, Sibire çekdiler. Soňlugu bilen Angliýadır Fransiýa bilen dil düwüşüp, bu iki ýurduň ofiserleri arkaly harby taýýarlyga başladylar.

Muňa garamazdan Kommunistik partiýa täze döwlet formasunu ýola

goýup, bir mahallar Pariž Kommunasy tarapyndan oýandyrylan halkyň basylyp ýatyrylan umyt-arzuwlary ýeriň astyndan çüwdürilip çykýardy, sosialistik düzgünüň binýady tutulýardy. Buržuaziýanyň we feodal synplaryň her dürli peslikleriniň we manýowrlarynyň güýji gaçypdy. Zähmetkeş synplar häkimiýet başyna gelipdi we şolar ýurdy dolandyrmalydy.

Bir ýandan uruş dowam edýärdi. Täze goşun gurmagyň şertlerini döretmelidi.

Munuň ýoly-da at-abraýyňa şikes ýetirtmezsen ýaraşyk şertnamasyny baglaşyp, imperializmiň garşysynda yza çekilmekden geçýärdi.

Soýuzdaş döwletleriň içinde Leniniň ýaraşyk şertnamasyny baglaşmak tekliplerine diňe güýçden gaçan Germaniýa Ukrainiany we Pribaltikany elinde saklamak üçin oñyn garady we ýaraşyk baglaşmagyň ugruna çykdy.

Russiya-Germaniýa gepleşikleri 1917-nji ýylyň dekabrynda Brest-Litowskda başlady. Yöne muňa Kommunistik partiýanyň içinde garşydaşlyk bildirýänler bardy. Troskiý we cepçi kommunistler partiýanyň içinde uruşyň arasyň üzмän dowam etdirilmegini öňe sürýärdiler. Beýleki bir ýandan bolup geçen gozgalaň we uruş sowet hökümetiniň ýurt goragyny gowşadypdy.

Uruşy dowam etdirmegiň kejeňekligi goragsyz hasaplap boljak ýurda garşy täze hüjüm edijilikli hereketlere çağyrmak bilen des-deň many aňladýardy. Troskiý ýaraşyk şertnamasyny baglaşmak üçin geçirilýän gepleşikleri şowsuzlyga uçratdy. Munuň yzysüre Germaniýa täzededen uruş yylan edip Petrogradyň üstüne gaýtdy. Bu hüjüm halky uly aljyraňnylyga saldy.

Täze düzülen Gyzyl Goşunyň ilkinji podrazdeleniyeleri nemes goşunlaryna berk garşylyk berip, 1918-nji ýylyň 23-nji fewralyndq nemesleri Narýanyň öňünde ýeňliše duçar etdiler.

Leniniň tutanýerli çağyryşlary bilen we cepçi kommunistleriň intrigalaryna garamazdan ýaraşyk şertnamasy 1918-nji ýylyň 3-nji martynda howul-hara baglaşyldy.

Içiňi-bagryň awundyrmaqdan başga zada ýaramaýan bu ýaraşyk şertnamasy nemeslere ilkibaşa tama edýänlerinden has köpüsini berdi: Latwiýadan, Estoniýadan, Kurlandiýadan, Liwoniyádan, Polşadan el çekilýärdi. Ukraina Germaniýa berilýärdi.

Bolşewikler bu ýaraşyк şertnamada wagtlayýn ylalaşykdan başga zat görenokdy...

Brest-Litowsk soňky söz däldi. Lenin üçin rewolýusiýanyň howpsuzlygy meseläniň esasydy. Ol çykyşyny şeýle sözler bilen jemläpdi:

– *Soňky sözi taryhyň özi aýdar. Häzir her kim öz işini etsin. Geljek biziňkidir.*

Sowet häkimiýetine her tapgyry, hatda her pursaty taryhy ähmiýeti bolan kyn döwürler garaşýardy...

Çeşme: «Adamzadyň taryhy» / Andre Ribar, Pariž-1946 ý.

Jelaletdin JAN.

Duşenbe, 11.11.2024 ý. Taryhy makalalar